

Latgališu woceleite

Latgali var tikai mīlēt

Slišānu saime Upītē sapulcynoj puorejū pasauli

Viktorija Nečajeva, Egita Tereze Jonāne

Upīte ir vīta zam saulis tepat Latgolā, nu jau Bolvu nūvoda Šķilbānu pogostā. Cīma vuordu pazeistam dariejuši tuo cylvāki, ari Slišānu dzymta. Vyspyrms dzejnīks Ontons Slišāns, tagad juo dāls i meitys ar saimem. Latvejā i cytur pasauli latgalīši i jū draugi zyna (ari Renārs Kaupers i Egils Levīts), ka muzykys i aiļu festivals «Upītes Uobeļduorzs» nūteik Upītē.

Cīmā atbraucem pi Andra i Ligitys Slišānim laikā, kod Andris nu Valsts prezidenta rūkom ir sajiems Treju Zvaigžņu ordeni. Runuojom par Latgolu, juos cylvākim, saimem, volūdu i Latgolys kongresu, kas nūtikis nuokamajā godā.

Upīte

Andris soka, ka vyspyrms obi apskrēja pasauli, tod tikai atbrauce iz Upīti iz vysim laikim. «Mes ar Ligitu muociejomīs Reigā. Es asmu fizikis, nui, Ligita – kulturviesturis i muojtureibys školuojuja. Vāluok beja vysuodys delis, dorbi Reigā, nui, piec desmit godim vyss tuo saguo kūpā, ka variejom atsagrīzt Upītē. Mes i Reigys laikā nikur tuoli nabejom nu šytamuos vītys – braucem breivuos dīnuos. Jau 2008. godā suokom sev taiseit dvoru, lai byutu kur atsagrīzt (mama ar tāvu dzeivova dzeivūklī). Bet godi skrīn iz priksu i vysu laiku beja dūma atsagrīzt,» atsacer Andris.

Vēl senuokā viesturē verūtīs, juosoka, ka Andris jau Rekovys vidusškolys laikūs beja Upītes patriots. Tūreiz turpat, kur nūtyka myusu saruna – Upītes tautys nomā (tur ir i biblioteka), – Andra tēte Ontons Slišāns stuovēja pi šupeļa Upītes etnografiskajam ansamblam, bet Andris dybynova foklorys kūpu «Upīte», Namaterialuos kulturys centru «Upīte» i pīminātū festivalu «Upītes Uobeļduorzs».

Ligita pastuosta, ka piec Latvejis Universitatis beigšonys jai beja divi dorba pīduovuojumi – muojtureibys školuojujis dorbs Reigā (tur Slišānu saimis vacuokuo meiteņa suoka īt školā) i kulturys dorba organizatoris dorbs Šķilbānu pogostā. «Es poša asmu šķilbānīte. Sanuoce tuo, ka ar vīnu kuoju bejom tur, Reigā, ar ūtru – te, Upītē. Pa dorbdīnom struodovom Reigā, bet jau pīktdinis vokorā braucem uz Upīti. Pa nedeli vysys pasuokumu formalitatis nūkuortovom telefoniski voi e-postā, bet breivajuos dīnuos Upītes tautys nomā nūtyka pasuokumi,» soka Ligita.

Andris turpynoj: «Man dorba deļ beja vīnolga, kur es dzeivoju, tamdeļ ka beju geologs. Vysā Latvejā ir i akmiņi, i zemis dzeilis, vīneigi laboratoreja atsaroda Reigā. Mes jau tūreiz 2007. godā bejom moderni i ar Ligitu struodovom attuolynuoti – organiziejom pasuokumus Upītē, bet poši vēļ bejom Reigā. Tūreiz daudzi nazynova, kas ir e-posts, nui, syuteja faksus. Reigā dzeivoj i dzeivoj, bet Upītē dzeivojom pa eistam. Gon tod, gon tagad Upītē varam sapulcynuot vysu pasauli.»

Pīci bārni

«Tagad mes ar pīcim bārnim dzeivojam sovā dvorā tepat Upeitī,» Andris ir prīceigs.

Ar pīcim bārnim Andris i Ligita lauž myusu dīnu stereotipu, ka saimē vajag byut vīnam voi divim bārnim, bet trešais byus par gryutu deļ finanšu i cytim apstuoklīm. Slišānu puors atsacer, ka jau studeju godūs zynova, ka

jim byus vairuoki bārni. Kod pīdzyma pyrmais bārns, palosūt gudruos gruomotuos, ka piec divim godim vajag bruoli voi muosu (tamdeļ ka bārnām tod nav greizsirdeibys), Andris ar Ligitu sagaideja ūtru bārnu. Piec leluokys pauzis jī sadūmova, ka vajaga ari trešū bārnu, i tys byus normali, ka piec divim godim jam byus bruols voi muosa. Bet pīdzyma dveiņi – bruols i muosa. «Soka, kuo var izbarot vairuokus bārnus. Voi izvuoreit četrus voi pīcus bulvus – tys jau naizmoksoj stipri duorguok. Cik ta daudz ād bārni – moz. Bet kod bārni palīk leluoki i ja rūkys aug nu pareizuos vītys, atrūn dorbu,» soka Andris.

Treis jaunuokī bārni vuicās Baļtinovys vydusškolā, kura vīneiguo Latgolā pyrmaajā septembra nedeļā nasuoka vuiceibys deļ pozitivim Covid-19 testim. Puika jau ir pīktajā klasē, bet dveiņi – trešajā.

Ligita īvarovuse, ka divi vacuokī bārni (leluo meita īsastuoja Latvejis Muzykys akademējā, a dāls vuicās trešajā kursā Juoņa Ivanova Rēzeknis Muzykys vydusškolā) deļ pandemejis i attuolynuotom vuiceibom ir palykuši cytai-duoki. Jaunīšim ir cīši svareiga saskarsme, bet tei, taipat kai attuolynuotuos vuiceibys, beja šuoda tuoda. Tamdeļ daudzi bārni ir nūmuokti, depresivi, atzeist Ligita ar skumjom.

Interesanti, ka Slišānu saimē vacuoki i bārni vysu dora kūpā, i, kai soka Andris, tys ir dzeivis veids: «Augstškolā A priķšmati ir obligatī, nu B priķšmati – izvielis. Myusu saimē bārnim ir obligatī i izvielis dorbi, nui, – tys tuo saīt. Vacuokī bārni beja divi i vysur leidza beja, bet jaunuokūs palaižam biškeņ breivuoķ.»

Latgališu volūda

Andris i Ligita runoj latgaliski i dīnu dīnā radz, ka latgalīšu volūda ir dzeiva tanī saimē, kur vacuoki runoj latgaliski ar bārnim. Tamdeļ jim ir skumeigi redzēt, kai latgalīši, kuri aizstuov latgalīšu volūdu Reigā, ar sovīm bārnim runoj čiluliski. «Juosuok nu sevis. Es navaru īsadūmuot, ka ar bārnim varātu narunuot latgaliski. Nuokušais sūļs – latgalīšu volūdai juobyut ari školā. Atsevišķys medijs voi žurnals latgaliski – tys naaizīs tautā, tamdeļ ka piec pādejuos tautys skaiteišonys 160 000 latvīšu runoj latgaliski. Televizejā, pīmāram, «Panoramā» voi kuodā cytā raidejumā losa ziņys ari latgaliski. Lai latgalīšu volūda nav speciali uzspīsta voi uzspeilāta. Nav juoizceļ, ka latgalīši ir atšķireigi. Mes sovā ikdīnā varam aplīcynuot, ka asom latvīši, kuri runoj latgaliski. Cytaižuok navar. Myusim juobyut laimeigim, ka dzeivojam Latgolā. Tei ir vīneiguo vīta iz zemis, kur dzierd latgalīšu volūdu,» uzskota Andris.

Ligita pīkreit Andra vāruojumam, ka školuos školuo-tuojim nav gryutai vuiceit latgalīšu volūdā matemātiku voi dzīduošonu, muojtureibu, sportu i c. priķšmatys. Stun-dis sators nasamaina, ja tū vuiceis latgalīšu volūdā. Obim ir priķs par dāla, pīktuos klasīs školāna, klasīs audzynuo-tuoju, tamdeļ ka jei ar bārnu, kurs runoj latgaliski, runoj latgaliski, bet ar bārnu, kurs runoj čiluliski – čiluliski.

Upītes škola

Bīdreiba «Upītes jaunīšu ffolkloras kopa», kuru voda Andris, 2019. godā nūpierka slāgtū Upītes školu. Stuosta Ligita: «Školu izlyka izsūlē, i na tikai školu, bet arī tai pīgulūšū zemi, sporta laukumu, uobeļduorzu i parku, kū asom puorsaukuši par Ontona Slišāna duorzu. Tū parku

Ontons ar školys bārnim īkuortova tod, kod Latvejai beja 75 godi. Kotrs bārns atnesa pa kūkam i īstuodeja parkā. Tūreiz beja īstuodeiti pīrmī 75 kūki. Myusim beja svareigi, pārkūt školu, napazaudēt pīgulūšuos zemis i parku, lai tys byutu pīejams Upītes ļaudim i cīmeņim. Mes tur jau vai-ruok nakuo desmit godus reikojam dažaidus pasuokumus visim cylvākim. Tur asarūn ūzuls, kur kotru godu svynom Leldīnis, mes turpat leigojam. Cylvāki reikoj i privatus pasuokumus, nūsvin dzimšonys dīnu. I kas byutu, ja tur uzlyktu šlagbaumu. Tamdeļ nūpierkom školu ar vysu pīgulūšū teritoreju.»

Andris papyldynoj, ka Upītes školys āku jī pīpylda ar jaunu saturu. Tur byus muokslīniku (folkloristu, dzejnīku, rakstnīku, gleznuotuoju i cytu) rezidence ar myusdīnu «pīgaršu». Jau ir bejs storptautyskys gleznuošonys pleners, kurā beja Latgolys četrū nūvodu, Smiltēnis i Sūmejis muokslīnīki. Nūtyka arī tekstilmuokslīniku–magistrantu pleners. Taipat Andrim i Ligitai ir dūma sasaisteit Upītes školu ar uzjiemiejdarbeibu, tys ir, jau topa īrokstu studeja, apreikuota ar profesionalu aparatūru, jū ir dūma peļneit ar īrokstu pakolpuojumim. Interesanti, ka pyrms tam daži muzykys diski jau ir īraksteiti Upītes školā i bibliotēkā.

Upītes školā tūp tautys tārpū darynuošonys studeja (tur navarēs darynuot vīneigi rūtys i apovus), tamdeļ tur byus digitaluos stellis, šujmašynys i c. īkuortys. Tīpat Andris ar Ligitu kūpā ar Kristapu Auzānu īreikoj izalaušonys ustobu. Kristaps taidys ustobys ir veiduojs Latvejā i uor-zemēs. Upeitis školys izalaušonys ustoba byus veļteita Ontonom Slišānam, prīceigi pauž Andris. I pībylst, ka ituos ustobys remonts jau īt iz beigom i suoksīs cytys telpys remonts deļ tetoviešonys salona. Jau ir atsaroduse muokslīneica nu Baļtinovys, kura veidoj stilizātus orna-mentus ar rūkom, navys ar elektriskom tetoviešonys īkuor-tom. Atsevišķa telpa atdūta Andra muosai Mārītei, i tur jei ceps tortis i bulcepis.

«Tys vyss nūtyktu dreižuok, ja nabyutu ituo kovida. Vaira kuo gods ir aizvadeits bezjiedzeigai deļ vysaidu īrū-bežuojumu. Var sajimt olgu i izdareit pošu minimumu, kū tev prosa, i var dzeivuot dorbā i dorbu izdareit tuo, lai pošam patyktu. Kod pasuokumi nūteik Upītē, kod cylvāki brauc iz Upīti – par tū ir lels gandarejums,» soka Andris i Ligita pībylst, ka Upīte ir vysloboukuo vīta zam saulis.

Uzziņai

• Upīte asarūn 27 km nu nūvoda centra Bolvim, 252 km nu Reigys i 2071 km nu Eiropys Savīneibys golvyspīlsātys Briselis.

• Šķilbānu pogostā, kur atsarūn Upīte, dzeivoj gondreiz 1000 cylvāku (01.01.2021). ▣

(Olūts – www.pmlp.gov.lv i www.lv.toponavi.com)

Andra Slišāna i Egitys Terezis Jonānis foto

Šis projekts tiek realizēts ar Latgales reģiona attīstības aģentūras, Valsts kultūrkapitāla fonda un AS «Latvijas valsts meži» finansiālu atbalstu